

Ilosvay Lajos

A természettudományok magyarországi fejlődésének egyik jelentős személyisége Ilosvay Lajos.

1851. október 30-án született Désen (édesapja Désen fogházfelügyelő volt, egyik testvére később Dész polgármestere lett. 1914 február 12-én Ilosvay Lajost Dész díszpolgárává választották).

Szülovárosa református elemi iskolájában kezdte iskolai tanulmányait, majd Kolozsváron a Református Kollégiumban az ún. „Középtanodát” végezte. Gyógyszerésznek készült, ezért kolozsvári patikában gyakornokoskodott. A természettudományok megszeretése arra sarkalta hogy tovább képezze magát, ezért az Unitárius Gimnáziumban (ma Brassai Sámuel Liceum) leérettségizett. Budapestre ment továbbtanulni. Than Károly neves

Ilosvay Lajos

egyetemi tanár kémia előadásait hallgatta, akiről feljegyezte, hogy „egyenlően tekintettük benne a tudóst és a hazafit, a magyar tudósnak mindenfelé sugárzó világítótoronynak kell lennie“. Ez az örökség végigkísérte hosszú élete minden tevékenységében. Ennek érdekében képezte, művelte magát. 1874-ben megszerezte a gyógyszerészmesteri oklevelet, s kitűnő eredményeiért ösztöndíjat kapva vegyész-növendékként tanul tovább. Még diakként 1875-ben Lengyel Béla mellett gyakornokként dolgozik, miközben doktori szigorlatát is leteszi. Már 1886-ban Than Károly tanársegédje. Szükségét érezte, hogy didaktikai munkájának minőségét tanárszakos oklevél megszerzésével is biztosítsa. Ezért 1878-ban kémia főszakos és fizika mellékszakos diplomát is szerzett. Than K. mellett kezdte tudományos munkásságát is a karbonil szulfid tanulmányozásával és ásványvíz vizsgálatokkal.

1880-ban külföldi ösztöndíjra méltatják. Jól megtervezett tanulmányútját kora jelentős kémiai iskoláinál tervezte meg. Egy féléven át Heidelbergben R. Bunsen mellett dolgozott, miközben H. Kopp és H. Bernsthen előadásait hallgatta. Ezután Münchenben A. Baeyer mellett dolgozott, miközben E. Fischer és Pettenkofer előadásait hallgatta. 1881-ben Párizsban M. Berthelot mellett képezte magát. Külföldi tanulmányútját meg kellett szakítania, mert a Budapesti Műegyetem Kémia Tanszékének vezetésére hazahívták. Ennek a megbízatásának fél évszázadon át nagy felelősséggel tett eleget.

1883-ban Svájcban, Ausztriában, 1885-ben Belgiumban, Angliában, Hollandiában járt rövidebb tanulmányutakon. Kora jól képzett vegyész volt. Egyetemi tevékenysége mellett a Természettudományi Társulat aktív tagja volt. Már 1885-ben a kémiai választmány tagja. 1887-ben 15 előadásból álló tanfolyamot vezetett *A kémia alapelvei* címmel, melynek anyagát könyv formájában is kiadták.

Elveit tudománynépszerűsítő írásaiban közölte. Ezek közül álljon itt egy pár, amelyek ma is megszívlelendők:

- Az apostolok erejével szeretnék izgatni a természettudományok szeretetére, művelésére és megbecsülésére, mert én csak szépségüket, igazságukat és az emberiség sorsára gyakorolt jótékony hatásukat látom.
- A szabadsággal élni csak a művelt ember tud.
- A népek versenyében az a nemzet boldogul a legjobban, amelyik a természettudományok megállapított igazságait az iparban, kereskedelemben, mezőgazdaságban, állattenyésztésben stb. a legtöbb értelemben tudja hasznosítani.
- Ami a természetben a Nap, a nemzetek életében az a műveltség. Az is, ez is energiaforrás.... Merénylet volna a nemzet ellen, ha energiaforrásának növekedését nem siettetnő.

1891-ben az Akadémia levelező tagjává választják. 1892-ben a Természettudományi Társulat Chémia-ásványtani szakosztályának jegyzője (22 éven át). 1895-től a Magyar Chémiai Folyóirat megindításától annak szerkesztőbizottsági elnöke (haláláig).

1905-ben az Akadémia rendes tagjává választják. A matematika-természettudományi bizottsága tagjaként, majd elnökeként, az Akadémia Igazgatótanácsának tagjaként sokat munkálkodott a magyar tudományos élet fejlődésének biztosításáért.

1907-ben megalakult a Magyar Chemikusok egyesülete, melynek tiszteleti tagjaul, majd haláláig díszelnökéül választják. Számos hazai és külföldi tudományos társaság, egyesület tagja, illetve tiszteletbeli elnöke. Széleskörű szakértelmével, pontos, önzetlen tenniakarásával a társadalmi munkában nem ismert határt. A XX. sz. elején a magyar tudósok közül a legbefolyásosabb ember volt. 1927-ben az Akadémiáról a két kamarás törvényhozó testületbe három jelölt közül a legtöbb szavazattal jutott a felsőházba. Annak ellenére, hogy nem volt aktív politikus, a képviselőházban 1911-ben a testi nevelés érdekében kért szót, majd 1929-ben, először az ország életében, szóvá tette a környezetvédelem kérdését.

Élete során számos elismerésben, kitüntetésben volt része. Ezek közül legbecsebbnek a Szily Kálmán érmet tartotta, melyet 1932-ben kapott, húsz évvel Eötvös Loránd után, miközben mást nem tartottak méltónak erre a díjra. Önzetlen, tudománypártoló magatartására jellemző, hogy a jelentős díjjal járó pénzösszeget (2000 pengő) a természettudományi társulatnak adományozta.

Széleskörű tudományszervező, népszerűsítő és oktatói tevékenysége mellett tudományos munkával is foglalkozott.

A karbonil-szulfid előállítás, világítógáz elemzés, kettős sók előállítása és termokémiai sajátságainak vizsgálata, a torjai bűdös barlang levegőjének vizsgálata, az égésnél keletkező gázok megállapítása, a salétromossav (nitrit) kimutatása, Griess módszerének továbbfejlesztése (eredményeit a párizsi Bulletin de la Societe chimique de Paris lapban leközölte), cáfolta Cariusnak az ózon képződésére irányuló megállapításait saját kísérletei alapján, az acetilén kimutatására réz(I)-só oldatot használt először. Vizsgálata a hidrogén-szulfidre, redukáló tulajdonságaik alapján felhasználta őket színtelen szerves színezékek származékainak előállítására, melyeket a kémiai analízisben lehet hasznosítani. Ásványvíz elemzéseket végzett. Az anyagok szagának és ízének okát kereste. Megírta az első magyar nyelvű szerveskémia tankönyvet. A radioaktivitás első magyar nyelvű ismertetője volt.

M.E.